

VAK **GESCHIEDENIS**

DOCENT **DR H.TH. BUSSEMAKER**

LES **Na de oorlog: van bersiap tot Linggadjati, 1945-1946**

'Bersiap' betekent letterlijk 'Weest paraat!'. Deze kreet van Indonesische onafhankelijkheidsstrijders werd de aanduiding voor de woelige en gewelddadige periode 17 augustus 1945-april 1946 in Indië/Indonesië.

NA DE JAPANESE CAPITULATIE

In juli 1945 had Soekarno, de leider van de Indonesische nationalisten, de Indonesische grondwet klaar. Op 7 september 1945 zou de Republiek Indonesia worden uitgeroepen, maar als gevolg van de Japanse capitulatie dwongen Indonesische jeugdleiders Soekarno dit al op 17 augustus 1945 te doen.

De Japanners ontwapenden vervolgens alle huulsoldaten (*hei-ho*) en manschappen van het provisorische Indonesische leger en stuurden ze naar huis. Totdat de Geallieerde troepen hen zouden ontwapenen moesten de Japanners de orde handhaven. Op Java besloten de Japanners echter tot zelfinternering, omdat ze een conflict wilden vermijden met nationalistische Indonesische jongeren (*pemoeda*), die hun anti-geallieerde strijdvaardigheid en fanatisme hadden ontwikkeld tijdens de Japanse bezetting. Door die door de Britten toegelaten Japanse zelfinternering, ontstond vanaf 1 september in de Javaanse steden een machtsvacuüm.

AAN GEALLIEERDE KANT

President Truman wilde geen soldaten inzetten voor het herstel van Westerse kolonies, en hij bracht Java onder in het *South East Asian Command* (SEAC) van de Britse admiraal Mountbatten. De Britten hadden veel minder militaire middelen ter plaatse, en ze waren onbekend met de situatie op Java; ze gaven Indië lage prioriteit. Toen op 15 september Britse

oorlogsschepen de haven Tandjoeng Priok binnen voeren, bleek Batavia in Indonesische handen. Mountbatten besloot tot samenwerking met de Indonesiërs om de orde te handhaven.

Begin september 1945 werd de RAPWI (*Recovery of Allied Prisoners of War and Internees*) opgericht, om de burger- en krijgsgevangenkampen te localiseren, en om snel hulp te kunnen bieden. De kleine RAPWI-teams hadden een puur humanitaire missie: localisatie, en het regelen van voedsel, medicijnen en evacuatie. Net als de Japanners in 1942, maakten de Britten hiermee raciaal onderscheid: de ca 160.000 niet-geïnterneerde Indo-Europeanen waren 'slechts' IFTU (*Inhabitants Friendly to Us*). Voor hen waren er geen hulp- en evacuatieplannen.

TOENEMEND GEWELD

Begin september 1945 vonden de eerste gewelddadige incidenten plaats. In Batavia vochten Indo-jongeren en Ambonese ex-KNIL-militairen met Indonesische strijdgroepen. Pemoeda's overvielen Japanners voor wapens, huizen van Indo-Europeanen werden geplunderd, in de stadskampongs werden Indo-Europeanen vermoord door Indonesische strijdgroepen. Na 5 oktober werd een voedselboycott ingesteld. In Soerabaja, Poerwokerto en Soerakarta gaven Japanners hun wapens vrijwillig aan Indonesiërs. In Batavia en Bandoeng organiseerden losse Nederlandse strijdgroe-

pen zich tot bataljons, die hard optraden tegen de pemoeda's. Uit Nederland waren verder enkele bataljons oorlogsvrijwilligers onderweg, en uit Amerika zo'n 5.000 militairen van de Mariniersbrigade. Mountbatten verbood hen echter aan land te gaan; dit zou olie op het revolutionaire vuur zijn.

INTERNERING DOOR DE REPUBLIKEINEN

Indo-Europeanen waren een potentiële 'vijfde colonne', en de centrale Indonesische regering begon rond 12 oktober 1945 met de arrestatie van alle Indo-Europese mannen en jongens. In Soerabaja liep het uit de hand, en 42 mannen en jongens werden in de kelders van de Simpang Club vermoord. De anderen werden vervolgens in de Kalisosok-gevangenis aan de Werfstraat mishandeld.

Vlak na de Japanse capitulatie patrouilleerden geïmproviseerd uitgeruste militairen die net uit krijgsgevangenkampen waren bevrijd, door de straten van Batavia in 1945.

(Foto collectie Nederlands Instituut voor Militaire Historie)

VAK **GESCHIEDENIS**

DOCENT **DR H.TH. BUSSEMAKER**

LES Na de oorlog: van bersiap tot Linggadjati,
1945-1946

De achtergebleven Indische vrouwen en kinderen werden, ter bescherming, door de Republikeinse strijders bijeengedreven in loodsen, leegstaande huizen, scholen en kloosters.

BERSIAP IN SOERABAJA

Op 28 oktober laaide de strijd in Soerabaja op toen Indonesiërs een gecoördineerde aanval op Britse doelen inzetten. Zowel Brits-Indische soldaten als Nederlandse (ex-geïnterneerde) vrouwen en kinderen werden gedood. Vanuit de haven vielen de Britten op 10 november de stad binnen. Een zware strijd volgde, maar op 1 december was Soerabaja in Britse handen. De Indonesische bevolking was massaal op de vlucht, en terugtrekkende Indonesische militairen hadden duizenden Indo-Europeanen uit de woonwijken in gijzeling genomen in primitieve kampen in oude suikerfabrieken buiten Soerabaja. Het Britse leger was aangeslagen, en een voorgenomen opmars naar Malang ging niet door. De vele geïnterneerden daar zouden nog een jaar moeten wachten op evacuatie.

DE GEWAPENDE STRIJD LOOPT AF

In december 1945 beschouwden de Britten hun militaire positie: met een burgeroorlog in Brits-Indië voor de deur, met een steeds beter georganiseerd Indonesisch leger (*Tentara Republik Indonesia*, TRI), en met nog steeds bewapende Japanners, waren ze gedwongen om toch Nederlandse troepen toe te laten. Er moest dan wel onderhandeld worden met de Indonesiërs. Vanaf maart 1946 namen Nederlandse militairen Britse posities over, en de Bersiap liep op zijn eind.

De Indonesische organisatie POPDA (*Panitian Oeroesan Pengangkoetan Djepang*)

dan APWI) werd opgericht, een onderdeel van de TRI. Deze POPDA ontwapende en verscheepte vervolgens tot juli 1946 60.000 Japanse militairen; ze hielden de wapens zelf. De Britten hadden hierover onderhandeld, buiten Nederland om, in ruil voor de evacuatie van de geïnterneerden in de Republikeinse kampen. Die evacuatie kwam vanaf mei 1946 op gang en zou met een enkele onderbreking doorlopen tot 31 mei 1947.

LINGGADJATI

Onder supervisie van Brits diplomaat Lord Killearn werd op 11 november 1946 in het bergdorp Linggadjati bij Cheribon begonnen de onderhandelingen tussen de Nederlandse en Indonesische delegaties. De Nederlandse regering was bereid om de Indonesiërs in rijksverband de dominionstatus aan te bieden, met volledige zelfstandigheid na 30 jaar. Maar de Indonesiërs, gesteund door Australië en Brits-Indië, wilden direct volledige onafhankelijkheid. Op 14 november waren ze eruit: de Republiek Indonesia werd *de facto* erkend door Nederland, en zou als deelstaat worden opgenomen in een Verenigde Staten van Indonesië, met Borneo en de Grote Oost als de twee andere deelstaten. De Republiek Indonesia Serikat zou met Nederland per 1 januari 1949 de Nederlands-Indonesische Unie vormen, met de koningin als staatshoofd.

De overeenkomst van Linggadjati werd door beide Parlementen geratificeerd, en op 25 maart 1947 ondertekend. Er ontstond echter grote weerstand in Nederland vanuit rechtse hoek, en de Tweede Kamer nam de overeenkomst alleen met een aantal voorwaarden aan. Deze waren voor de Indonesiërs onacceptabel: de communisten

en het Leger waren tegen. Soekarno kon alleen dankzij een politieke truc de meerderheid van het Parlement achter het voorstel krijgen.

De oppositie van aan zowel Nederlandse als Indonesische kant maakten de uitvoering van de overeenkomst onmogelijk, en op 24 juli 1947 begon de gewapende strijd opnieuw met de Eerste Politieke Actie. Het betekende het einde van Linggadjati, en een unieke kans op een vreedzame dekolonisatie was daarmee verspeeld.

DE GEVOLGEN VAN DE BERSIAP

Het aantal Nederlandse slachtoffers van de Bersiap bedroeg officieel zo'n 3.500, maar zo'n 16.000 waren vermist. Zij zijn nooit teruggevonden of teruggekeerd. Aan Indonesische zijde bedroeg het aantal doden, vaak zeer jonge jongens, het tienvoudige.

De gebeurtenissen in deze periode leidden voor de meeste Indische Nederlanders tot een massaal vertrek in de jaren '50 en '60. Voor Nederland was het onderdeel van de koloniale tijd, waarover beschaamd gezwegen werd. Voor de Indonesiërs bevestigde de Bersiap daarentegen de nationale identiteit.

BIOGRAFIE

dr H.Th. Bussemaker

Herman Bussemaker (Soerabaja 1935) verbleef tijdens de Japanse bezetting op de onderneming van zijn ouders. Zijn vader, krijgsgevangene, kwam om bij de torpedering van de *Junyo Maru*. Tijdens de Bersiap komt het gezin in bersiap-kamp Poenten, daarna in nog drie kampen. Op 21 maart 1947 werd hij uit Malang geëvacueerd. Na drie jaar in Soerabaja komt hij eind 1950 aan in Nederland.

Na zijn studie (TU Eindhoven) werkt hij in het bedrijfsleven. In 2001 promoveert hij op de oorzaken van de Tweede Wereldoorlog in de Pacific; in 2005 verschijnt zijn boek over de bersiap. Van 1997 tot 2004 is Bussemaker voorzitter van de Vereniging KJBB. Hij is lid van het Indisch Platform en van diverse commissies.

LEESLIJST

- > Abdulgani, Roeslan, 'Een Indonesische versie van de Bersiap-periode', *Indonesia-Holland Line*, jaargang 5, nr. 37 (31 januari 1987).
- > Bussemaker, H. Th., *Bersiap! Opstand in het Paradijs* (Zutphen 2005).
- > Delden, M.C. van, *De Republikeinse kampen in Nederlands-Indië, oktober 1945–mei 1947; Orde in de chaos?* (uitgave in eigen beheer 2007).
- > Doel, H.W. van den, *Afscheid van Indië* (Amsterdam 2000).
- > Zwaan, Jacob, *Nederlands-Indië 1940–1946; Deel 3, 'Geallieerd Intermezzo, 1945–1946'* (Amsterdam 1986).

HET TONG TONG FESTIVAL PRESENTEERT:

De Indische School 2008

De Pupillenschool in Gombong (Midden-Java), voor de opleiding van "kinderen van het mannelijke geslacht voor de militaire stand". De foto is afgebeeld in *Baren en oudgasten*, een deel uit de fotoboekenserie *Tempo doeloe – een verzonken wereld* (uitgeverij Querido), samengesteld door Rob Nieuwenhuys.

Het gebrek aan kennis in de Nederlandse samenleving over de Indische cultuur en geschiedenis is een doorn in het oog van veel (Indische) Nederlanders. Ervaringsverhalen uit de Indische gemeenschap worden door gebrek aan voorkennis niet altijd in de juiste context geplaatst waardoor de beeldvorming blijft steken in clichés.

Stichting Tong Tong wil dit veranderen. De oudste Indische culturele stichting van Nederland organiseerde daarom in 2008 De Indische School, een educatief programma tijdens het Tong Tong Festival van de 50e Pasar Malam Besar, voor iedereen die meer wil weten over het Indische heden en verleden.

Deskundige docenten verzorgden een lesprogramma in het Bibit-Theater op het gebied van (kunst)geschiedenis, taal en letteren, muziek en economie; zoveel mogelijk kanten van de Indische maatschappij & geschiedenis werden belicht. Er was geen speciale voorkennis van de leerlingen vereist; iedereen vanaf vijftien jaar kon de lessen goed volgen.

De samenvattingen van de lessen zijn via de website van Stichting Tong Tong te lezen; de uitgebreide tekst kunt u downloaden. In leeslijsten worden boeken genoemd die u kunnen helpen nog meer informatie te vinden over de besproken onderwerpen.

Stichting Tong Tong werd bij dit project terzijde gestaan door een adviescommissie bestaande uit dr Tom van der Geugten (vakdidacticus, Fontys Hogescholen, Tilburg), prof. dr Bert Paasman (voormalig hoogleraar Koloniale en postkoloniale literatuur- en cultuurgeschiedenis, Universiteit van Amsterdam), en prof. dr Wim Willems (hoogleraar Sociale Geschiedenis, Universiteit Leiden).

De Indische School is in 2008 mogelijk gemaakt door een financiële bijdrage van Stichting Het Gebaar.

Stichting Tong Tong / Pasar Malam Besar BV
Bezuidenhoutseweg 331
2594 AR Den Haag
www.tongtong.nl

